

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

ΣΤΗΝ ΑΓΙ-ΑΝΑΣΤΑΣΑ

Πέντε άνδρες είχαν κατέλθει εις το Προυϊ, μίαν Κυριακήν του Ιουλίου του έτους 1875, και εκ των πέντε τούτων οι τρεις ήσαν αρχαιολόγοι με δίοπτρα. Αλλ' εκ των τριών, ο πρώτος απεφαίνετο ότι το σωζόμενον εκεί ερείπιον ήτο ναός ειδωλολατρικός, ο δεύτερος ισχυρίζετο ότι ήτο χριστιανική εκκλησία, αν δεν ήτο βαλανείον ρωμαϊκόν, και ο τρίτος επέμενεν ότι ήτο, το πολύ, αρχοντικόν μέγαρον, ήτοι πύργος βενετικός, επικαλούμενος υπέρ της γνώμης του και το όνομα Προυϊ, όπερ έλεγε σχηματισθέν εκ του *Πυργί*, κατά μετάθεσιν γραμμάτων. Του τελευταίου την γνώμην ησπάζετο απροκαλύπτως, μετέχων της εκδρομής, και ο δημοδιδάσκαλος του χωρίου, όστις είχεν ανεγνωρισμένην ειδικότητα εις την ετυμολογίαν. «Το *άιντε* είναι απ' το *άγε δη*, το *αρή*, κλητικόν επιφώνημα των γυναικών του τόπου, είναι απ' το *αρίστη*, το *βρε* είναι απ' το *μώρε* –(μωρέ-μ'ρέ-μβρε-μπρε) βρε». Κι εξετόξευε κεραυνούς αγανακτήσεως κατ' εκείνων οίτινες ζητούσι τουρκικήν παραγωγήν διά τας λέξεις, ενώ είναι τόσον εύκολον, έλεγε, ν' ανευρίσκωμεν παντού ρίζαν ελληνικήν.

Ιδού πώς συνέβη το πράγμα. Ο δήμαρχος της πολίχνης, το δεύτερον προ έτους εκλεχθείς, είχε φιλοτιμηθεί να καλέσει εις εστίασιν, επάνω, εις τον Προφήτην Ηλίαν, τους τρεις αρχαιολόγους, μετ' αυτών δε και τινας άλλους φίλους του. Η συνοδεία είχεν ανέλθει επί οναρίων, από της αυγής, τον μέγαν ανήφορον, εις εκατοντάδων τινών μέτρων ύψος, όστις εφαίνετο εις τους αγαθούς νησιώτας τόσον υψηλός, όσον και ο Κίσσαβος. Έφθασαν

εις τον Άγιον Ηλίαν άμα τη ανατολή του ηλίου, και αφού εδροσίσθησαν υπό την εξαίσιον φυλλάδα των μεγαλοπρεπών πλατάνων, κι έπιον ύδωρ εκ της αμφιλαφούς κρήνης, της προχεούσης εις όλην την μαγευτικήν κοιλάδα τα διαυγή της νάματα, οι μεν άλλοι εστρώθησαν υπό τας πλατάνους, και παρηκολούθουν με βλέμμα θωπευτικόν το ολονέν ροδίζον αρνί εις την σούβλαν, περιμένοντες όσον ούπω ν' απολαύσωσιν ως «προφταστήρα» το ορεκτικόν κοκορέτσι, οι δε πέντε εκ της συνοδείας επέβησαν εκ νέου εις τα ονάριά των και διευθύνησαν εις το Προυϊ. Ανέβησαν εις το ψήλωμα του βουνού, εκείθεν εκατηφόρισαν δεξιά, διέτρεξαν την θέσιν την καλουμένην «τ' Μανώλ' η σουφριά», και μετά πορείαν μιας ώρας έφθασαν εις το Προυϊ. Εστράφησαν δυτικώτερον προς τα αριστερά, οδεύοντες εις σύσκιον δρομίσκον υπό αδελφωμένας δρυς και πτελέας, και τέλος έφθασαν εις το παλαιόν ερείπιον.

Ο συνοδίτης των τριών αρχαιολόγων και του δημοδιδασκάλου, ο πέμπτος, νεανίας εικοσαέτης, είχε κατά το φαινόμενον, το αξιώτερον υποζύγιον υπέρ πάντας τους λοιπούς, υψηλόν όνον, εύρωστον, πλατυκόκκαλον, και υποκοκκινίζοντα το τεφρόν τρίχωμα. Και όμως, αντί να τρέχει πρώτος, ήρχετο τελευταίος πάντων των συνοδοιπόρων. Ο όνος εφάινετο αναίσθητος εις όλους τους κτύπους όσους του έδιδεν εις τα νώτα ο αναβάτης, με την ράβδον του πρώτον, είτα με αυτό το σχοινίον του καπιστριου. Εφάινετο ότι δεν είχε φάγει καλά το χόρτον του ή το άχυρόν του, ή ότι ήτο αποφασισμένος να πεισμώνσει εκ παντός τρόπου τον αναβάτην. Όσον ούτος εκτύπα, τόσον οκνότερος εγίνετο εκείνος. Ενίστε εδοκίμαζε να τον ερεθίσει υπό την κοιλίαν διά των υποδημάτων του. Όλα εις μάτην. Και ήτο θαύμα πώς κατόρθωσε να μη χάνει από τους οφθαλμούς τους πολλά βήματα προπορευομένους αυτού τέσσαρας άνδρας, ων οι δύο είχαν ακολουθούοντας και τους αγωγιάτας των. Ούτοι δ'

έβλεπον αδιάφοροι την βάσανον του τελευταίου αναβάτου, όστις άλλως δεν κατεδέχετο να κράξει αυτούς εις βοήθειαν. Τέλος έφθασε και ούτος εις το μέρος, όπου ήτο το σωζόμενον ερείπιον.

Μετά την γενομένην επίσκεψιν και τας εικασίας, ας εξέφεραν οι τρεις σοφοί περί του τί να ήτο και κατά ποίαν εποχήν να είχε κτισθεί το ερείπιον, οικτείραντες και τους αρμοδίους διατί να μη διατάξωσι ν' ανασκαφεί ο χώρος εκείνος, η μικρά συνοδεία εξεκίνησεν, επιστρέφουσα προς συνάντησιν των λοιπών μελών της εξοχικής εκδρομής. Αλλ' οι τρεις αρχαιολόγοι, και ο δημοδιδάσκαλος είχαν φθάσει προ πολλού εις τον Άγιον Ηλίαν, και είχαν φάγει το κοκορέτσι, και είχαν πίοι ανά δύο μαστίχας, και ήδη μετέβησαν εις το σπληνάντερον (ήτο ενδεκάτη ώρα προ της μεσημβρίας), ο δε πέμπτος συνοδίτης, μείνας πολύ οπίσω δεν είχε φανεί ακόμη. Παρήλθε δε μία ώρα, και είχαν στείλει τους δύο αγωγιάτας οπίσω, προς αναζήτησίν του, όταν αίφνης τον βλέπουσι θριαμβευτικώς ελαύνοντα επί του όνου του, όστις έτρεχεν ως ατμάμαξα την φοράν ταύτην, και ερχόμενον όχι εκ δυσμών, απ' εκεί οπού τον επερίμεναν όλοι να εμφανισθεί, αλλ' εξ ανατολών, από το αντίθετον μέρος, ως να ήρχετο δηλαδή από την πολίχνην.

Ουδέν απιθανώτερον της απλής αληθείας. Όλη η συνοδεία τότε δεν ήθελε να πεισθεί ότι ο νέος εκείνος δεν το έκαμεν επίτηδες, διά να τους εκπλήξει. Και όμως ιδού τι είχε συμβεί. Ο εύρωστος όνος, εννοήσας, φαίνεται, την αδυναμίαν του αναβάτου, το είχε παρακάμει την φοράν ταύτην, αφού μάλιστα ήτο και ανήφορος εις την επιστροφήν. Δεν ήθελεν απολύτως να βαδίσει. Επήγαινε με βραδύτητα χελώνης. Οι τέσσαρες λόγιοι είχαν προπορευθεί τόσον, ώστε ο πέμπτος συνοδίτης τους έχασε, και δεν τους έβλεπε πλέον ούτε τους ήκουε. Πολύ δεν εβράδυνε να εννοήσει ότι είχε χάσει τον δρόμον, και είχε στραφεί, αυτός ή ο όνος του,

ανατολικότερον, προς βαθύ ρεύμα, υγρόν, σύνδενδρον, σκιερόν, αναμέσον δύο υψηλών κορυφών. Εκεί ανεγνώρισε το μέρος. Ήτο το «Κρύο Πηγάδι». Βαρυνθείς να κτυπά ανωφελώς τον όνον, με τους μηρούς αιμωδιώντας, επέζησε, και κρατών το καπίστρι με την αριστεράν, το ραβδίον με την δεξιάν, εδοκίμασεν αν θα ηνάγκαζε τον όνον να βαδίσει ελαύνων όπισθεν. Εκεί, με το λεπτόν ραβδίον του, ρεμβός, χωρίς να το σκεφθεί, εκέντησε το ζών υπό το σάγμα όπισθεν, εις τα νεφρά. Τότε διά μιάς ο όνος έλαβε τοιούτον απίστευτον δρόμον, ώστε ο νέος εξαφνίσθη, και ολίγον έλειψε να του φύγει το καπίστρι από την χείρα. Τότε λοιπόν ηύρε «τον σφυγμόν» του οναρίου. Επέβη εκ νέου, και «πού σε σφάζ', πού σ' πονεί;» ήρχισε να κεντά, αλύπητα· το ονάριον έτρεχεν ως βαποράκι. Αναγνωρίσας δε τον δρόμον, ο αναβάτης εστράφη δεξιά, και εντός ολίγων λεπτών, από του ανατολικού μέρους, έφθασε καλπάζων εις τον Προφήτην Ηλίαν· έφθασε δε ακριβώς την στιγμήν καθ' ην ο Δημήτρης ο Μιχογιάννης περιτέχνως λίαν ελιάνιζε το ψητό, κι εστρώνετο υπό τα πελώρια δένδρα η από φτέρες και φυλλάδες πλατάνου ευώδης τράπεζα.

Αλλ' ο Δημήτρης ο Μιχογιάννης δεν ήξευρε μόνον να ψήνει εις την σούβλαν και να λιανίζει το σφαχτό· ήξευρε να διηγείται και χρονικά τινα εκ του βίου των ποιμένων και των αιπόλων κατά το Πρωϊ, όπου εγγύς είχεν ανατραφεί και αυτός.

* * *

Ο Γιάννης ο Κούτρης, υψηλός, τεσσαρακοντούτης, άτριχος το πρόσωπον, αρχίζων ήδη να ρυτιδούται, όμοιος με γριάν, είχε συλλάβει το έτος εκείνο (ήτοι προ δύο σχεδόν μηνών), διά το Πάσχα, τολμηρόν σχέδιον. Οι ποιμένες των Καλυβιών, ολόκληρον συνοικίαν αποτελούντες, εκκλησιάζοντο εις τον Αι-Γιάννη της Κ'στοδουλίσσας, οι αιπόλοι των

Καμπιών, της Μυγδαλιάς και του Κουρούπη, ελειτουργούντο εις τον Άγιον Χαράλαμπον. Οι άμοιροι βοσκοί της Κεχρεάς, τ' Αι-Κωνσταντίνου, τ' Αι-Θανασιού, των Μποστανιών και άλλων μερών, ήσαν σκόρπιοι «σαν του λαγού τα τέκνα». Ο Γιάννης ο Κούτρης, όστις επεκαλείτο και «Γιάννης η Γριά!Ω», εζήλευε πολύ τον δεύτερον εξάδελφόν του, Γιάννην τον Λαδίκαν, όστις έκαμνε τον επίτροπον εις τον Αι-Γιώργη της Κ'στοδουλίτσας, και εις όλα τα εξωκκλήσια όπου ετελούντο πανηγύρεις, αρπάζων από τα μανουάλια τα συνημμένα εις ογκώδεις δέσμας ημίκαυστα κηρία, πατών αυτά με τα τσαρούχια του διά να τα σβήσει, κάτω εις τας πλάκας του εδάφους του ναού, προφασιζόμενος ότι ήτο φόβος μη λαμπαδιάσουν, αν τα άφηνε ν' αποκαώσι. Ο ίδιος προέτεινε κι έκτακτον δίσκον, περιερχόμενος τας τάξεις των πανηγυριστών, συλλέγων εράνους «για να φτιαστούν οι εκκλησιές». «Ήταν τάχα, Θεός να μας σχωρέσει, και παστρικά τα χέρια του;» Όλα ταύτα εκίνουν την αντιζηλίαν του Γιάννη του Κούτρη. Από την καθαράν εβδομάδα του είχεν έλθει η ιδέα, και καθ' όλην την τεσσαρακοστήν την επώαζεν. Εμελέτα ν' αποσπάσει απ το εκκλησίασμα του Αγ. Χαραλάμπους τον Γιώργη τον Τρυγολόγο, με την φαμίλιαν του, τους Μιχαλογιανναίους, πατέρα και υιόν, και τους Μαυροδημαίους, τέσσαρας αδελφούς με τας γυναίκας, και τα τέκνα των, όπως τους σύρει προς το Πρυϊ, εις το κατάμερον το ιδικόν του, κι εκεί μετά των υπαρχόντων τριών ή τεσσάρων άλλων αιπόλων, να καλέσωσιν ιερέα, όπως εορτάσωσι, κατ' ιδίαν το Πάσχα.

* * *

Όσον δυνατός και αν ήτο εις την ετυμολογίαν ο διδάσκαλος, περί ου εμνήσθημεν εν αρχή, εν πράγμα παραδόξως ελησμόνει, ότι το ερείπιον εκαλείτο υπό του λαού Αγία Αναστασιά. Ανατολικόν ήτο το σωζόμενον τμήμα του τοίχου, καμπύλον προς τα έξω, και φυσικά το εξελάμβανέ τις

ως χιβάδα του ιερού βήματος βυζαντινού ναού. Μόνον ότι ήτο εκ λίθων μεγάλων, όγκων μαρμάρου ορθογωνίου σχήματος, λευκών, ομαλώς ειργασμένων, και κατά τα άλλα ωμοίαζε με τα λείψανα των πελασγικών τειχών. Το τειχίον τούτο, υψηλόν ως ανάστημα ανδρός, ίστατο όρθιον ακόμη. Άλλα λείψανα του κτιρίου δεν εφάινοντο, και δυσκόλως ηδύνατό τις να εικάσει το σχήμα, το μέγεθος και τον προορισμόν της οικοδομής. Εν τούτῳ εκαλείτο Αγία Αναστασιά.

Έσωθεν του μικρού τείχους δεν εφάινετο θυσιαστήριον. Δεν υπήρχεν ίχνος επιχρίσματος ή τοιχογραφίας ή άλλο γνώρισμα. Αλλ' εντεύθεν, ίσως, προ οκτώ ή δέκα αιώνων, ν' ανεπέμπετο εις τον θρόνον του χριστιανικού Θεού ο καπνός του θυμιάματος, και ίσως να προσεφέρετο επί βωμού μη σωζομένου, η λογική και άχραντος θυσία, κατά την τάξιν Μελχισεδέκ, όστις ιερέυς ων του Θεού του Υψίστου «εξηνεγκεν άρτους και οίνον», ως λέγει η Γραφή.

Αγία Αναστασιά εκαλείτο. Ίσως το πάλαι να ήτο ναός της Κόρης της εξ Άδου ή της Εκάτης της φαρμακίδος, και οι χριστιανοί, οι φυσικοί κληρονόμοι της θανούσης ειδωλολατρίας, τον εβάπτισαν μετονομάσαντες ναόν της Φαρμακολυτρίας, κατ' αντίφρασιν, ή της Ρωμαίας, απλώς κατά σχέσιν ετυμολογικήν. Και ο παπ' Αγγελής, ον είχε παρακαλέσει ο Γιάννης ο Κούτρης να υπάγει να τους λειτουργήσει την ημέραν του Πάσχα, ηγνόει εις ποτέραν των δύο ομωνύμων ήτο καθιερωμένος το πάλαι ο ναός. Διότι υπάρχουνσι δύο Άγιοι Αναστασίοι, η Ρωμαία και η Φαρμακολύτρια.

Αλλά μη βλέπων θυσιαστήριον ούτε κανδήλας ούτε εικόνας, και μη γνωρίζων υπαίθριον λειτουργίαν (τόλμημα το οποίον θα του εφάινετο ως απλή εις την ειδωλολατρίαν επάνοδος), εξήτησε δι' αφελούς σοφίσματος

να πείσει τους αξέστους αιπόλους, ότι το καλύτερον θα ήτο να υπάγουν να λειτουργήσωσιν εις την Αγίαν Άνναν, μικρόν απέχουσαν. «Κι η Αγία Άννα, είπεν, είναι μισή Αγία Αναστασιά». Αλλ' ο Γιάννης ο Κούτρης, πονηρός σπανός, του απήντησεν ότι αυτοί «δεν ήθελαν να κάμουν μισή Ανάσταση, αλλ' Ανάσταση σωστή».

Οι αιπόλοι εφρόνουν ότι η Αγία Αναστασιά είναι αυτή η Ανάστασις. Και βεβαίως δεν ηδύναντο να είναι ευμαθέστεροι του γέροντος εκείνου ιερέως, όστις, ερωτηθείς προ χρόνων αν η Αγία Κυριακή ή η Μεταμόρφωσις είναι μεγαλυτέρα, απήντησεν αδιστακτως ότι «η Αγία Κυριακή είναι μεγαλύτερη, διότι εορτάζεται καθ' εβδομάδα, ενώ η Μεταμόρφωσις μόνον μια φορά τον χρόνον είναι». Και μήπως πλείστοι, ακόμη σήμερον, δεν νομίζουν ότι ο περικόλυτος ναός της του Θεού Σοφίας είναι εις τιμήν της μεγαλομάρτυρος Αγίας της ΙΖ' Σεπτεμβρίου;

* * *

Ο Γιάννης η Γριά δεν ήθελε μόνον να εορτάσει με τους συννομείς του χωριστά την Ανάστασιν, εις το κατάμερόν του, αλλ' επεθύμει και να τελεσθεί η Ανάστασις αυτή όχι εις την άλλην εκκλησίαν, αλλ' ωρισμένως εις την Αγία Αναστασιά. Αφού το πάλαι ήτο εκκλησία, αφού ο χώρος ήτο καθιερωμένος εις λατρείαν Χριστού, διατί τάχα να μη λειτουργήται; Μάτην ο παπ' Αγγελής εξώδευεν όλην την ολίγην μάθησίν του και την έμφυτον λογικήν του διά να τον πείσει ότι εζήτει παράλογα. Ο αιπόλος έμεινεν αμετάπειστος.

- Πώς θα λειτουργήσω, βλοημένε, σε ξεσκέπαστο μέρος; του έλεγεν ο ιερεύς. Είδες ποτέ σου λειτουργία αποκάτ' απ' τ' αστέρια;

- Και μήγαρις η Ανάσταση δεν ψάλλεται παντού στο ξεσκέπαστο; αντέλεγεν ο βοσκός. Έχουν, ας πούμε, εκκλησιές καλοχτισμένες, με

πλάκες και με κεραμίδια, και βγαίνουν, κατάλαβες, απ' την εκκλησιά
όξου για να κάμουν Ανάσταση· κι ημείς που δεν έχουμ' εκκλησιά, ας
πούμε, δεν μπορούμε, κατάλαβες, να κάμουμ' Ανάσταση σ' ένα ξέσκεπο
μέρος, που ήταν μια φορά κι έναν καιρό, κατά πώς λένε, εκκλησιά;

Ο ιερέυς τον εκοίταξεν εν αμηχανία προς στιγμήν, είτα το βλέμμα του
εφωτίσθη, ως να του ήλθεν ιδέα, και είπε:

- Κάμουν Ανάσταση όξου απ' τις εκκλησιές, ναι· μα λειτουργία;...

Πώς θα λειτουργήσουμε;

- Απάνου στα μάρμαρα, που ήταν μια τ' αι-δήμα, ας πούμε.

- Μα δεν είναι Αγία Τράπεζα εγκαινιασμένη.

- Τον παλαιό καιρό, που την είχαν κτίσει, κατάλαβες, δεν ήταν
συνγκαινιασμένη;

- Το Πηδάλιο λέει όταν βεβηλωθεί μία εκκλησία, να μη λειτουργιέται, αν
δεν ξανακτισθεί κι εγκαινιασθεί πάλι.

Επί τέλους ο παπ' Αγγελής ίσως θα τον έπειθε να μεταβώσιν εις την
Αγίαν Άνναν, ήτις δεν απείχε πολύ, και ήτο κι αυτή, κατά δεύτερον λόγον,
γειτόνισσά του, όπως εκαυχάτο ο αιπόλος λέγων ότι την Αγία Αναστασιά
«την είχε γειτόνισσα». Αλλ' ο αγαθός ιερέυς δεν έπειθεν ο ίδιος τον
εαυτόν του ότι ηδύνατο ακατακρίτως να λειτουργήσει και εις την Αγίαν
Άνναν. Ο ναϊσκος είχε την στέγην του, το θυσιαστήριον εισέχον έγκτιστον
εις τον τοίχον, και η Πρόθεσις, εκαλύπτετο από δύο σπιθαμάς χώματος
και λίθων, πεσόντων από του ύψους της χιβάδος, το εικοναστάσιον ήτο
ορθόν ακόμη, αλλ' αι θυρίδες του έχασκον έρημοι εικόνων, και τα δύο
παράθυρα του βορείου και του νοτίου τοίχου έφεγγον και αυτά άφρακτα,
και ο άνεμος εβόιζεν εισπνέων δι' αυτών και εκπνέων. Ωμοίαζε με γραίαν

νωδήν, με τας κόγχας κενάς ομμάτων, με τα ὦτα βομβούντα ἀπὸ ἤχους φαιδρῶν φωνῶν παιδίων, χλευαζόντων σκληρῶς τὴν ἀδυναμίαν τῆς. Δὲν υπήρχεν οὔτε κανδήλιον εὐσεβῶς ἀναφθέν ἐκ ταξίματος εὐλαβούς προσκυνητρίας οὔτε μανουάλιον διαχέον παρήγορον φῶς εἰς τὰς ἡμαυρωμένας μορφάς τῶν ἠκρωτηριασμένων εἰς τοὺς τοίχους ὀλίγων ἀγίων. Τὸ παρεκκλήσιον ἦτο ἀφιερωμένον ποτέ εἰς τὸ Γενέσιον τῆς Θεοτόκου, κὶ ἐκαλεῖτο συνήθως Παναγίτσα, ὑπ' ἄλλων δὲ Ἀγία Ἄννα. Ἀλλ' ὁ παπ' Ἀγγελῆς ἐδίσταζεν αὐν, καὶ με ἀλλαχόθεν δανειζομένας εἰκόνας, καὶ με ἀναρτώμενα προχειρῶς κανδήλια, ἐπετρέπετο νὰ τελέσει λειτουργίαν ἐκεῖ.

Τέλος ὁ ἱερεὺς εὔρε μέσον τινὰ ὄρον, καὶ τὸν ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Γιάννην τὸν Κούτρην.

- Ἀς εἶναι, μποροῦμε νὰ κάμωμε Ἀνάστασι τὴν Ἀγία Ἀναστασιά, εἶπε, καὶ ἀμέσως παίρνετε ὅλοι τὰ πράγματά σας, καὶ τὶς λαμπάδες σας ἀναμμένες, καὶ πηγαίνομεν κάτω τὴν Παναγία <τὴν> Δομάν, καὶ σας λειτουργῶ ἐκεῖ.

- Στὴν Παναγία τὴν Δομά;... μα εἶναι μακριά.

- Ὡς πόσο;... Σε μισή ὥρα φθάνομε.

- Εἶναι, νὰ ἔχω τ'ν ευκή σ', παπά, παραπάν' ἀπὸ μὴ ὥρα.

- Δὲν θα εἶναι παραπάν' ἀπὸ τρία τέταρτα. Ὅλ' ἡ νύχτα δική μας εἶναι. Ἐχομε καιρὸ νὰ φθάσομε.

Ὁ Γιάννης ὁ Κούτρης υπεχώρησε, μὴ ἔχων ἄλλως νὰ πράξει.

Ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν εὐλογητόν εἰς τὸ ὑπαιθρον, φορέσας μαῦρον ἐπιτραχήλι, καὶ ἤρχισε ν' ἀναγινώσκει τὴν παννυχίδα καὶ τὸ Κύματι

θαλάσσης, όλα διαβαστά. Είτα ανάψας εντός του θυμιατού μοσχολίβανον, εθυμίασε τους παρεστώτας όλους, και ποιήσας απόλυσιν, έβγαλε το μαύρον επιτραχήλι, εφόρεσεν άλλο ιόχρουν μεταξωτόν και λευκόν φαιλόνιον (όλα αυτά τα εξήγαγεν από το δισάκκιον το περικλείον τα ιερά του), και ανάψας λαμπάδα, στραφείς προς τον λαόν, ήρχισε να ψάλλει μελωδικώς το *Δεύτε λάβετε φως, μεθ' ο έψαλε, Την Ανάστασίν σου, Χριστέ Σωτήρ.*

Και αφού ήναψαν τας λαμπάδας όλοι, αναγνούς το Ευαγγέλιον, και δοξάσας την Αγίαν Τριάδα, ήρχισε μεγάλη και βροντώδει τη φωνή να ψάλλει το *Χριστός ανέστη*, αντιψάλλοντος κα του υιού του, παιδίου δωδεκαετούς, όστις τον είχε συνοδεύσει ως συλλειτουργός εις την εκδρομήν. Ωραία δε και γλυκεία ήτο η σκηνή, εντός του ερειπίου εκείνου, του μεγαλομαρμάρου κα επιβλητικού εις την όψιν, αγλαϊζομένου από το τρέμον, υπό την πνοήν της αύρας της νυκτερινής, φως πεντήκοντα λαμπάδων, σκηνή φωτεινή και σκιερά, διαυγής και μυστηριώδης, εν μέσω γιγαντιαίων δρυών υψουσών υπερηφάνους τους εις διαδήματα κορυφουμένους κραταιούς κλώνας, με τα φρίσσοντα φύλλα μαρμαίροντα ως χρυσαί φολίδες, υπό την λαμπηδόνα των πυρσών, με σκιάς και σκοτεινά κενά εν μέσω των κλάδων, όπου εφαντάζετό τις ελλοχεύοντα αόρατα πνεύματα, υπάρξαντα πάλαι ποτέ, Δρυάδες εύσωμοι και Ορεστιάδες ραδιναί, ελευθέρως ανάσσουσαι ανά τους πυκνούς δρυμώνας, και σήμερον μεταμορφωθείσαι εις νυκτερινά τελώνια, και μη τολμώσαι να προβάλωσιν εις το φως των αναστασίμων λαμπάδων· αναθαρήσασαι προς καιρόν εκ της φυγαδεύσεως του χριστιανικού Θεού από του καλλιμαρμάρου ιδρύματος, και τώρα μετά θάμβους βλέπουσαι την αναζωπύρησιν των πασχαλίων πυρσών και οσφραινόμεναι την οσμήν του χριστιανικού μοσχολιβάνου εις τα βάθη του δρυμώνος.

* * *

Ενώ ο ιερέυς έλεγεν ομαλή τη φωνή τα ειρηνικά, και ηύχετο υπέρ της ευσταθείας των εκκλησιών, ευφορίας των καρπών της γης, κτλ., όπισθεν του πρώτου πελωρίου κορμού της χιλιετούς δρυός, ον τρεις άνδρες συνάπτοντες τας οργυιάς, μόλις ηδύναντο ν' αγκαλιάσωσιν, ηκούετο βραχύς διάλογος, οίος ο εξής, μεταξύ τριών ή τεσσάρων αιπόλων, ων ο πρώτος, <ο> Γιάννης ο Κούτρης, έλυεν απαντών τας απορίας των άλλων:

- Ντουγρού, ντουγρού;

- Ταμάιμα.

- Μονοκοπανιά;

- Τα ίσα, ζερ.

- Σ'μ Παναϊά τ' Ντομάν;

- Ντούρμα, παπάς έτσ' είπε.

- Του ρέμα-ρέμα;

- Δε-θε-πάμι;

- Θε-πάμι, ζερ!

Αλλ' ο διάλογος ούτος διεκόπη υπό της φωνής του ιερέως, όστις εν τω μεταξύ απεδύθη τα άμφια, κι έκραξεν εις το ποίμνιόν του.

«Είστ' έτοιμοι; Πάμε!» Δύο των αιπόλων έσπευσαν να φορτώσωσι τα ιερά, ως και τα καλάθια των ποιμενίδων τα περικλείοντα εορτάσιμά τινα εφόδια, εις πέντε ή έξ ονάρια, ο ιερέυς επέβη εις το έβδομον, και οι άλλοι πεζοί, οι μεν κρατούντες τας λαμπάδας των αναμμένας, με την αριστεράν, προσπαθούντες, με την δεξιάν, να σκεπάσωσι την λαμπήν από της πνοής της απογείου αύρας, οι δε ανάψαντες μικρά φαναράκια, χρήσιμα εις τους αιπόλους διά τους νυκτερινούς επαυλισμούς και τους αμολγούς των αιγών των, εξεκίνησαν κατερχόμενοι προς βορράν, είτα εστράφησαν ανατολικώτερον, βαίνοντες διά κακοτοπιάς εφ' ης δεν θ' αντείχον άλλοι πόδες παρά τους ιδικούς των, ελαφρά πατούντες με τα τσαρούχια τα περιβάλλοντα τους ευκινήτους πόδας των, βιάζοντες τα γαϊδουράκια να τρέχωσι, σύροντες μάλλον αυτά εις τον δρόμον, τοποθετούμενοι εξ αριστερών ως έμπυχα δίκρανα, προς υποστήριξιν των φορτωμένων υποζυγίων εις τα κρημνωδέστερα μέρη. Δύο ή τρεις αυτών, με τας κάπας των, ήρχοντο τελευταίοι, μετά συριγμών και ακατανοήτων μονοσυλλάβων, άγοντες τα αιπόλιά των, με τα μικρά ερίφια διά χαριστάτων σκιρτημάτων τρέχοντα παρά τας μητέρας των, βελάζοντα ερωτηματικώς, εις α αι αίγες απήντων αορίστως, μη έχουσαι πώς να εξηγήσωσι την ασυνήθη νυκτοπορίαν. Η σελήνη είχεν ανατείλει προ του μεσονυκτίου, και ο δίσκος της, υπέρυθρος ολίγον, <πότε> εφείνετο όπισθεν των κορυφών υψηλών δένδρων, πότε εκρύπτετο, κατά τους ελιγμούς της πορείας, όπισθεν του βουνού. Και οι θάμνοι εσειόντο πανταχού όθεν διέβαινεν η πομπή, και τα έντομα εξεγείροντο παράωρα εκ του ύπνου των, και τινα μυιγάρια εξορμώντα επέτων φαιδρώς περί τας ανημμένας λαμπάδας, υποβοϊζοντα, καίοντα τας μικκύλας πτέρυγας των ή καταστρέφοντα μετά τελευταίου βόμβου την εφήμερον ύπαρξιν των εις την πρόσψασιν της φλογός. Και τα νυκτοπούλια έφευγον φοβισμένα από σχοίνον εις κόμαρον, από αιμασιάν εις δένδρον, προσθέτοντα τον

ελαφρόν θρουν των πτερύγων των εις το αβρόν εναρμόνιον φύσημα της αύρας της ορθρίας. Και η αγραμπελιά η χιονανθής, η λευκάζουσα και μυροβολούσα εις τους φράκτας, λευχείμων μυροφόρος εορτάζουσα την Ανάστασιν, και ο κισσός και το αγιόκλημα, πλόκαμοι της Ανοίξεως εξαπλούσης την μυροβόλον κόμην της ανά τους αγρούς, διέχυνον ζωηροτέραν εν τη νυκτί την ευωδιάν των εις τον αέρα. Και η αργυρά αμμόκονις των άστρων ωλιγόστευεν επάνω, καθ' όσον υψούτο η σελήνη, και η αηδών ηκούετο μινυρίζουσα βαθιά εις τον μυχόν του δάσους, και ο γκιώνης μη δυνάμενος να διαγωνισθεί προς την λιγυράν αδελφήν του, έπαυσε προς καιρόν το θρηνώδες άσμα του.

* * *

Είχαν κατέλθει ήδη πολύ βαθιά, κάτω εις το ρεύμα, και αντικρύ των έβλεπον μακράν το πέλαγος, κυανήν οθόνην, αμυδρώς επαργυρουμένην από τας ακτίνας της σελήνης. Ηκούσθη δε μετ' ολίγον βαθύς παφλασμός ως χειμάρρου καταφερομένου μετά δούπτου από των βράχων, κρότος συνεχής, ισχυρός, μονότονος. Ήτο το ρεύμα της Παναγίας της Δομάν, από των υδάτων του οποίου είκοσι νερόμυλοι υδρεύοντο το πάλαι και πολλαί εκατοντάδες στρέμματα κήπων με κλιμακωτάς αιμασιάς επιαίνοντο από το δροσερόν νάμα του. Εκεί αντικρύ, προέκυπτεν επ' άκρας της θαλάσσης το παλαιόν φρούριον, το οποίον ήτό ποτε κατοικία ανθρώπων, πριν γίνει γλαυκών φωλεά και λάρων ορμητήριο. Εις το ακένωτον ρεύμα της Παναγίας της Δομάν ωφείλετο η ευδοκίμησις πάσης φυτείας και πάσης βλαστήσεως κατά τους παλαιούς εκείνους χρόνους.

Ήτο ήδη ως δύο μετά τα μεσάνυκτα, όταν ο παπ' Αγγελής και οι αιπόλοι του έφθασαν εις την Παναγίαν την Δομάν. Το μικρόν εξωκλήσιον ήτο κτισμένον υπό συστάδα πελωρίων δένδρων, περιβαλλόμενον γραφικώς υπ' αυτών, σκεπαζόμενον φιλοστόργως από τους κλώνας των. Ο ναϊσκος ήτο πενιχρός, αλλά διετηρείτο και ήτο λειτουργήσιμος. Ήτο δε εν των

ολίγων ναϊδίων, όσα εσώζοντο όρθια από της παλαιάς εποχής. Γείτονες αυτού, χαμηλότερα προς την θάλασσαν, ήσαν το πάλαι, εντός της κοιλάδος της συνεχομένης μεταξύ δύο ακτών, πάμπολλοι ναϊσκοι, έως τέσσαρες δωδεκάδες. Οι πλείστοι ήσαν σήμεραν ερείπια. Η Παναγία του Δομάν, απλή αναπαράστασις της Ζωοδόχου Πηγής του Βυζαντίου και περιβαλλομένη ως με στέφανον από τον αιθαλή κόσμον των πελωριών δένδρων της, ίστατο ακόμη ορθή, κι εφείνετο λέγουσα προς τους αδελφούς της, όσοι είχαν γονατίσει, καταβληθέντες από τον κάματον της διά τόσων αιώνων πορείας: «Παρηγορηθήτε, σας αντιπροσωπεύω εγώ!»

Η ευσεβής τάσις του λαού, ζητούντος, διά του πολλαπλασιασμού των εξωκκλησίων ανά τα όρη και τας κοιλάδας, να παρηγορηθεί διά την στέρησιν των τόσων το πάλαι ιερών και βωμών του, λησμονούντος τους παλαιούς θεούς του χάριν των νέων αγίων του, κατίσχυσε της αυστηροτέρας και δογματικωτέρας θεωρίας, καθ' ην απηγορεύοντο εις τους χριστιανούς οι αγροτικοί ναοί. Ακριβέστεροι δέ τινες ερμηνείς του γράμματος, ιερομόναχοι και ασκητικοί άνδρες, ηρνούντο και να λειτουργώσιν εις εξωκλήσια. Αλλά το αίσθημα είναι ανώτερον της θεωρίας, και ο λαός, δουλεύων, τυραννούμενος, πενόμενος, αγροδίαιτος, διασπειρόμενος κατά κώμας και χωρία, μη έχων πόρους να κτίσει μεγάλας και λαμπράς εκκλησίας, έκτισε πολλάς και πενιχράς. Ο δε Σωτήρ, συγκαταβατικώτερος των επισήμων επί γης διερμηνευτών του, «μνημονεύων των επί γης διατριβών», καθώς είπεν ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος, ενθυμούμενος την πενιχράν προσφοράν της χήρας, εδέχετο και του πένητος λαού του τον ευσεβή φόρον, καθώς εδέχθη εκείνης τα δύο λεπτά.

Εν ριπή οφθαλμού εφωταγωγήθη το παρεκκλήσιον, και οι ποιμενίδες ήναψαν πάμπολλα κηρία εις τα δύο μανουάλια, και ανάψασαι πυρ εις το υπήνεμον, έξω της θύρας, στήσασαι μεγάλην χύτραν, παρεσκεύαζον την σούπαν. Δύο εξ αυτών νεόνυμφοι εφόρεσαν τα κόκκινα φουστάνια των, και τα βαβουκλιά των με τα κεντητά προμάνικα και τα τ'λουπάνιά των τα λευκά. Και ο ιερεύς, λαβών καιρόν, εφόρεσεν όλην την ιερατικήν του στολήν, και ο υιός του, ο συλλειτουργός, έψαλλε τον κανόνα. Ο Γιάννης ο Κούτρης, πραγματοποιήσας το όνειρόν του, του να παρίσταται εις την εκκλησίαν ως επίτροπος, επρωτοστάτει εις το άναμμα και σβήσιμον των κηρίων, πατών αυτά, ενίοτε με το τσαρούχι του, μιμούμενος τον εξαδέλφόν του τον Γιάννην τον Λαδίκαν, και [όστις] ίστατο δεξιόθεν εις τον χορόν ως προεστώς με τόσην σοβαρότητα, ώστε βλέπων τις αυτόν θα τον ενόμιζε ψάλτην, εξ ιδιοτροπίας σιωπώντα. Την στιγμήν δ' εκείνην εισελθούσα εις τον ναϊσκον η δωδεκαέτις κόρη του, το Κουμπώ,, ισταμένη τέως έξω παρά τον παραστάτην, επιστατούσα εις το κάχλασμα της χύτρας, του λέγει εις το ους:

- Αφέντ', έρχουντι κόσμους.

- Ποιοι και ποιοι; είπεν εξαφνισθείς ο Κούτρης.

- Έρχουντι ο Δημητράκης τς Κώτσινας, μαζί με τη γυναίκα τ' Ασ'μηνιώ, και ο Γιάννης τς Κ'στάλους κι ο μπαρμπα-Γιώργης...

- Ποιος μπαρμπας Γιώργης;

- Ο Γιώργης τ' Παναϊώτ'.

Ως κεραυνός έπεσε το όνομα τούτο εις την ακοήν του Γιάννη του Κούτρη.

- Ο Γιώργης τ' Παναϊώτ'! επανέλαβε μηχανικώς, κι εξηκολούθησεν, ερωτών την θυγατέρα του, ως εάν ήξευρεν αύτη:

- Τι, δεν κάμανε Ανάστασ' στουν Αι-Χαράλαμπου;

Διότι ηπόρει πώς εξέπεσε προς τα εδώ, ο Γιώργης τ' Παναϊώτ. Αυτός έκαμνεν αυτοδικαίως τον προεστόν εις τον Άγιον Χαράλαμπον, τι να συνέβη τάχα, και διατί δεν επήγεν εις τον ναόν του Αγίου; Μήπως του αφήρεσαν το προστ'λίκι απ' εκεί;

Αυτός, ο Γιάννης ο Κούτρης, διατί ίσα-ίσα έβαλε τα δυνατά του, αποφασίσας να κάμει εφέτος χωριστήν Ανάστασιν με τους γείτονάς του, εις το κατάμερον το ιδικόν του; Διά ν' απαλλαχθεί από το φορτικόν θέαμα του δευτέρου εξαδέλφου του, του Γιάννη Λαδίκια, εις τον Αι-Γιώργη της Κ'στοδουλίτσας, ή αυτού του Γιώργη τ' Παναγιώτ', εις τον Αι-Χαράλαμπον, οίτινες έκαμαν και οι δύο τον προεστόν και τον επίτροπον, εκάτερος εις το κατάμερόν του, ανάπτοντες και σβήνοντες τα κηρία, ψιθυρίζοντες επιδεικτικώς εις το ους του ιερέως παρά την βόρειαν θύραν του ιερού βήματος, περιφέροντες ελευθέρως δίδκον, με την επωδόν «Το λάδι της εκκλησίας, χριστιανοί!» και κάμνοντες «κ'μάντο, σε ούλα τα πάντα», εντός κι εκτός του ναού. Και τώρα, αφού κατώρθωσε να ψαλεί η Ανάστασις εις την Αγία Αναστασά, εις το ύπαιθρον, αφού απέσπασε τόσους βοσκούς από τα κατάμερα τα άλλα, αφού τους εκουβάλησε μεσάνυχτα, από την Αγία Αναστασά εις την Παναγίαν Δομάν, με τας γυναίκας των, με τα παιδιά των, με τα κοπάδια των, με τα κατσικάκια, βελάζοντα σπαρακτικώς περί τας αίγας, έμελλε πάλιν να καταδικασθεί να υποστεί την πρωτοκαθεδρίαν αυτού του Γιώργη τ' Παναγιώτ', ως γεροντοτέρου, ως έχοντος τάχα δικαιώματα. Ποία δικαιώματα;

Ας έβγαζε τες μπολέτες του να τες διαβάσουν! Κι οι δύο, τάχα, ας πούμε, γράμματα δεν ήξευραν, αλλ' ήτον ο παπ' Αγγελής εκεί, να' χουμε την ευχή του, που θα τες εδιάβαζε... Η δουλειά του ήτον να διαβάζει... Αλλ' όχι! δεν παρεχώρει τα πρωτεία. Θα έκαμνε πως δεν τον είδε, και θα κοιτάζε, ντουγρού, προς το άγιον βήμα, χωρίς να στραφεί επί στιγμήν προς δυσμάς, ωσάν θεοφοβούμενος που ήτον, ν' ακούσει μετά προσοχής την λειτουργίαν του. Ήτον εν τω δικαίω του, ευρίσκετο εις το κατάμερόν του... Αλλ' ενταύθα ο Γιάννης ο Κούτρης επάγωσεν, ο παλμός εσταμάτησε προς στιγμήν. Δεν ευρίσκετο εις το κατάμερόν του! Τουναντίον, είχε πατήσει τα σύνορα, είχε μεταβεί εις ξένον κατάμερον... Α! κι αυτός ο παπ' Αγγελής, που επέμενε μη θέλων να λειτουργήσει εις την Αγία Αναστασιά... Εκεί, αδιαφιλονικήτως, ο Κούτρης θα ήτο εις το κατάμερόν του. Αλλ' εδώ εις την Παναγίαν την Δομάν ευρίσκετο ακριβώς, εις το κατάμερον του Αγίου Χαραλάμπους, εις την δικαιοδοσίαν τ' Γιώργη τ' Παναγιώτ'!

Τι να κάμει; Και αυτός «ο Γιώργης τ' Παναϊώτ'», κατάλαβες, δεν ήτον κανείς τυχαίος, εξήσκει ισχύν και γοητείαν επί το πλήθος των αιγοβοσκών και των ποιμένων. Και ιδού, εισήλθεν ήδη εις το παρεκκλήσιον. Ήτο υψηλός, εύσωμος, ωραίος ανήρ, με εύγραμμον το πρόσωπον και με κανονικούς χαρακτήρας. Ήτο ως εξήντα ετών, αλλά μόλις ήρχιζαν, εις την πλουσίαν μέλαιναν κόμην του, τρίχες τινές να λευκάζωσιν εδώ κι εκεί. Είχε φθάσει την πρώτην εν αρχή του αιώνος εξέγερσιν, την του 1808. Είχεν ομιλήσει με τον Σταθάν, είχε προσφέρει με τας ιδίας του χείρας κοκορέτσι εις τον Βλαχάβαν, είχε στρατευθεί υπό τον Νικοτσάραν. Και όλον το ήθος του, η όψις του, οι τρόποι, αι κινήσεις του, και τώρα ακόμη μετά σαράντα έτη, καθ' ην στιγμήν εισήρχετο εις τον ναϊσκον, εφαινετο ότι ήτο εις νεύματα και χειρονομίας μετάφρασις ή μιμική παράστασις του παλαιού διστίχου:

*Στο Σκιάθο και στο Σκόπελο ποτέ κατής δεν κρένει,
γιατί είν' λημέρι του Σταθά, βίγλα του Νικοτσάρα.*

Ο Κούτρης, αισθανθείς αυτόν ότι εισήρχετο, διδών τον διακαμόν του εισερχόμενον εις τον ναϊσκον, με όλην την απόφασιν ην είχε να μη στραφεί να τον ίδει, έστρεψεν ακουσίως την κεφαλήν, και τα βλέμματά των συνηντήθησαν. Ο Γιώργης τ' Παναγιώτ', αφού ησπάσθη τας εικόνας, ήλθε κι εστάθη όπισθεν του Κούτρη, όστις δεν ηδύνατο πλέον να προσποιηθεί ότι δεν τον είδεν. Άλλως ο Γιώργης τ' Παναγιώτ' δεν του έδωσε καιρόν να σκεφθεί, διότι κύψας εις το ους του ήρχισε με πονηρόν μειδίαμα να του λέγει:

- Μ' πήρις απ' του κατάμερου του Γιώργη τουν Τρουλούου, μ' πήρις κι τς Μιχουγιανναίοι, πατέρα κι γυιο, μ' πήρις κι τς τέσσιρις Μαυρουδ'μαίοι, κι απομείναμι λιουστοί στον αι-Χαράλαμπου. Ι παπάς ι αιχαραλαμπίτ'ς λείπ, ξερ'ς, είναι στον Κουτσκιά μέσα, στα χουριά. Ι παπάς απ' μ Παναϊά, κάτου στη χώρα, δε θέλησε να 'ρθει, γιατ' είμαστι λίοι, κι δε μαζουνώμαστι πουλλοί, για να βγάλει τουν κόπου τ', ας πούμε. Ι παπάς απ' τουν Αι-Γιάννη τς Τρεις Ιεράρχοι, ι άλλους, είναι φημέριους, γιατί τουν παπ' Αγγιλή, που 'ταν απ' όξου, μας τούνε πηρις. Κουντέψαμι ν' απομείνουμι αλειτρούητοι, τέτοια μέρα, γιατί δε ξέραμε σε ποια εκκλησιά θελά-πάτι ν' αναστήσιτι. Τότις κι εγώ είπα, ας σ'κουθώ να πάου πίσου, ζ' Κιχριά, μπέλες κι τς βρω π'θινά, σι κανένα ξουκκλήσ', κι πιρνώντας απ'ν Δουμάν, σα ξαγναντήσου του Κάστρου, θε καταλάβου, μαθέ, σα διω π'θινά φέξου, ανισώς κ' είναι σι κανένα ρημουκκλήσ' τ' Καστριού κι ανασταίνουνε. Μα δεν το' λπιζα, αλήθεια, πως θελά-ρθήτε σ' Δουμάν, μες στου κατάμερό μ'!

Εκ της εξηγήσεως ταύτης ενόησεν, ολίγον αργά, ο Γιάννης ο Κούτρης, ότι με όλα τα σχέδιά του και τας ενεργείας του, όσον μακρύτερα έφευγε τον Γιώργη τ' Παναγιώτ' και την προεστοσύνην του, τόσοσιν σιμότερα επήγαινε και εις αυτόν και εις το κατάμερόν του. Διότι δεν αρκεί να φεύγει τις, πρέπει και να μη καταδιώκεται, ή τουλάχιστον να ηξεύρει προς ποίον μέρος να κατευθυνθεί.

Δεν είχεν ή να του παραχωρήσει τα πρωτεία, κι εκείνος άλλως του τα επήρε, πριν ούτος του τα παραχωρήσει.

* * *

Περί το λυκαυγές, έληξεν η λειτουργία, και ο ουρανός πορφυρίζων εκεί προς ανατολάς έσμιγε με την θάλασσαν κυανήν απλουμένην κάτω, η δε σελήνη ωχρίασε και τα ολίγα άστρα ανά έν έσβηναν τρέμοντα εις τον αιθέρα. Και η Ηώς ανέτειλε με όλην την πορφυράν αίγλην καλλωπίζουσα με γλυκύ ερύθημα βουνά, κοιλάδας και δάση. Εφάνη δε τότε, αποβαλούσα την μυστηριώδη της νυκτός περιβολήν, εν όλη τη καλλονή της, η μαγευτική θέσις της Παναγίας Δομάν. Δεξιά το υψηλόν, βραχώδες και τεμνόμενον από ευθαλείς χαράδρας βουνόν, το απολήγον εις την κρημνώση ακτήν του Κουρούπη. Αριστερά λόφοι, κοιλάδες, και δάση γραφικώς εναλλάσσονται εις το βλέμμα. Αντικρύ ο γυμνός και άγριον μεγαλείον αποπνέων βράχος του Κάστρου, με τα δύο προ αυτου πετρώδη νησίδια, και πέραν πέλαγος αχανές, φωσφορίζον εις τας πρώτας ακτίνας του υποφώσκοντος ηλίου· και εις το βάθος του ορίζοντος, προς βορράν η Χαλκιδική με τους τρεις λαιμούς της, υπέρ ους εξέχει ως βαθμίσ κεραυνωθείσης τιτανείου κλίμακος προς ανάβασιν εις τον ουρανόν, ο λευκόφαιος κώνος του Άθω με την κορυφήν εις τα σύννεφα· προς δυσμάς

το Πήλιον με τας αναριθμήτους κοιλάδας του και με την θεσπεσίαν του βλάστην, και πέραν αυτού η κορυφή του Κισσάβου, ως κεφαλή εμπηγμένη επί κορμού ξένου. Και το ρεύμα της Παναγίας Δομάν δεν κατεφέρετο πλέον ως πριν μετά βαθέος παφλασμού εις την βραχώδη κοιλάδα, αλλ' άμα τη ανατολή της ημέρας το νερόν έρρεε μορμουρίζον, μαλακώς κυλιόμενον επάνω εις τα βρύα και εις τα αγριοσέλινα, διότι εξύπνησαν της ημέρας οι πολλοί και προσφιλείς κρότοι.

Τέλος εφάνη του ηλίου η πρώτη ακτίς, και ανέθορεν από της θαλάσσης μία πυρίνη παμφαής γραμμή του πανεκλάμπρου φωστήρος. Και την ιδίαν στιγμήν ηκούσθη πρώτη μεγάλη κι επιβλητική φωνή, ο κλαγγασμός του αετού, χαιρετίσαντος την ανατολήν του ηλίου επάνω εις το βουνόν, από της αφθάστου και απατήτου επί των απορρώγων βράχων καλιάς του. Και δευτέρα χαιρετιστήριος φωνή ηκούσθη το κακκαβισμός του ιέρακος,† ο κρωγμός του ιέρακος επάνω εις τον βουνόν, εις μίαν υψηλήν χαράδραν του ιλιγγιώδους βουνού του Κουρούπη, εκεί επάνω. Και τρίτη φωνή κλιμακηδόν εχαιρέτισε το παμφαές άστρον της ημέρας, ο τιτυβισμός της πέρδικος και της τρυγόνος εις το μεσοϋψές της κοιλάδος. Και τελευταία αμέσως εχαιρέτισε διά του μινυρισμού της την ανατολήν του ηλίου η γλυκεία χελιδών, η επανευρούσα κι εφέτος την φωλέαν της άθικτον εις τα ιερά σκηνώματα, εις τον οίκον του Κυρίου, ως και εις τα καλύβια των χωρικών, και εις τας οικίας των αγαθών ανδρών της πόλεως. Και ακροτελεύτιοι δειλοί μινυρισμοί ηκούσθησαν των μικρών στρουθίων επί των θάμνων, ων το έν, μόλις υποψελλίζον, ίστατο αποφασιστικώς προσκολλημένον με τους λεπτούς πόδας του επί του κλαδίου, ενώ το άλλο, ψάλλον προς αυτό τον έρωτά του, επέτα ολόγουρά του, ίστατο προς στιγμήν επί του κλαδίου, ώρμα προς αυτό, το εφίλει, το παρεκάλει, κελαδούν, εκλιπαρούν και πάλιν κελαδούν.

Τότε και τα κατσικάκια, αισθανθέντα το θάλπος της ημέρας, ήρχισαν τα σκιρτήματά των, ευφραινόμενα εις την επαφήν του χόρτου, προσπαίζοντα περί τας μητέρας των, υποβάλλοντα το μικκύλον ρύγχος εις τον μαστόν – και δεν ήξευρον, ότι η λεπίς του σφαγέως έστιλβε και αυτή προς τον ανατέλλοντα ήλιον...

* * *

Εκεί, υπό τα υψηλά δένδρα των οποίων οι κλώνοι, με βόμβυκας και με θυσάνους τριχοειδών φύλλων κοσμούμενοι, εσειόντο υπό πρωινής αύρας, άνω του ρεύματος, του κυλίοντος μετά ψιθύρου το διαυγές νάμα του κάτω εις την κοιλάδα, εκάθισαν ηδονικώς όλοι οι βοσκοί με τας ποιμενίδας και τας βοσκοπούλας των, στρώσαντες αφθόνους πτέρεις και παχείας φυλλάδας, και ήρχισαν να διαμελίζωσι τα ευωδιάζοντα επί της σούβλας αρνία και τα ερίφια. Έφαγον και ηυφράνθησαν όλοι και αφού ο <παπ'> Αγγελής ευλόγησεν, ως έδει, την φλάσκαν, την μετεβίβασε, μεγάλην, υπόχλωρον ακόμη, δι' ερυθράς δερματίνης λωρίδος κρατουμένην, κλώζουσαν και φυσώσαν ακαταλήπτους ήχους ένδοθεν, εις χείρας του εκ δεξιών του καθημένου προεστώτος της ομάδος, του Γιώργη τ' Παναγιώτ', όστις εγερωθείς προσηγόρευσε διά μακρών την ομήγυριν:

- Κ'στος ανέστ', βρε παιδιά! Αληθ'νός ου Κύριους! Ζη κι βασιλεύει! – Γεια μας! καλή γεια! διάφουρου! καλή καρδιά! καλή γερουσύνη, όλοι μας! Χρόνους πολλούς! Κι τ' χρόν' νά 'μαστι καλά. Καλή χρονιά σας! Πολλά τα έτ'! Παπά μ'! να χαίρισι το πετραχήλι σ'!

Είτα, στραφείς προς τον Κούτρην:

- Γιάννη, πάντα καλώς να σας βρίσκου!

Ίσως η φράσις αύτη ήτο υπαινιγμός προς τα προηγούμενα συμβάντα. Αλλ' ο Κούτρης απήντησε μεθ' ετοιμότητος:

- Κι πάντα καλώς να 'ρχισι, μπαρμπα-Γιώργη!

Ο παπ' Αγγελής, δεν ηδυνήθη να μη γελάσει, και οι άλλοι τον εμιμήθησαν. Ο Γιώργης τ' Παναγιώτ' μετεβίβασε την φλάσκαν εις τον αντικρύ του καθήμενον, τον Κούτρην, και ούτος έπιε χαιρετίσας διά βραχέων. Μετά την τρίτην δε περίοδον της φλάσκας, ουδεμίαν πλέον ησθάνετο αντιπάθειαν προς τον Γιώργην, αλλ' ηδελφώθησαν όλοι των. Και ο Γιώργης τ' Παναγιώτ', εις ον αι πολεμικαί αναμνήσεις επανήρχοντο εναργέστεραι μετά το γεύμα, ήρχισε να διηγήται εις την ομήγυριν τον ηρωικόν θάνατον του Νικοτσάρα.

«Τρία καράβια ήτανε στα νερά της Κασσάνδρας με τα φουσατά του Νικοτσάρα και του Σταθά. Του Σταθά το καράβι ήτον ολόμαυρο, μαύρες οι πάντες, μαύρα τα ξάρτια, μαύρα τα πανιά, το είχε τάξιμο, να μην τ' ασπρίσει, πριν εμβεί νικητής μέσα στη Σαλονίκη. Όλη μέρα ήταν μπονάτσα καραντί, τα τρία καράβια δεν μπορούσαν ούτε μπρος να παν, ούτε πίσου να γυρίσουν για ν' αράξουνε. Η αρμάδα η τούρκικη ήρξε το ρέμα της θάλασσας, και το ρέμα-ρέμα, δω τους είχε, κει τους είχε, τους έφτασε απ' το πλάι. Ως τόσο οι καπεταναίοι οι δυο τους αντρειώθησαν. Ήταν παλληκάρια, που δεν πιστεύω να εστάθησαν άλλοι, τους εγνώρισα εγώ πολύ καλά. Ο καπετάν Σταθάς μου εχάρισε ένα μαμέ κεχριμπαρένιο να φουμάρω το τσιμπ'κάκι μου, για να τον θυμώμαι καμμιά φορά, κι ο καπετάν Νικοτσάρας, μια φορά που του έδωκα κοκορέτσι, με τα ίδια μου τα χέρια φτιασμένο, του άρσεσε τόσο, που πολλούς μήνες ύστερα όπου μ' έυρισκε, μόλεγε: "Τι έχουμε, ωρέ Γιώργη, δεν έχεις τίποτε κοκορέτσι;" "Όρεξη να 'χεις, καπετάνε μου, τόλεγα εγώ θέλεις να σου φτιάσω;" Και

τρεις φορές, εθυσίασα τρία πρόβατα, μόνο και μόνο για να του φτιάσω κοκορέτσι. Ύστερα, σαν εβγήκανε να πάνε κατά την Κασσάνδρα, οι άλλοι σύντροφοί τους, γιατί ήτανε πολλά καράβια, μ' εφτά καπεταναίους πολεμάρχους, έλειπαν, είχαν μιλημένα να παν ύστερα να τους βρουνε. Και την ημέρα που τους έφτασε η αρμάδα με το τούρκικο τ' ασκέρι ήταν μοναχοί ο Νικοτσάρας κι ο Σταθάς. Και σαν τους έρριξαν οι Τούρκοι τρεις κανονιές, άναψε το τουφέκι, κι άρχισε το τόπι να δουλεύει, το καράβι του Νικοτσάρα επιάστηκε με την τούρκικη φεργάδα ξάρτια με ξάρτια, σαν δυο κακές γειτόνισσες που μαλώνουν, και πιάνονται μαλλιά με μαλλιά. Μα ο Νικοτσάρας με τον μπαλτά του έσπασε τους γάντζους κι έκοψε τα μπαστούνια του Τούρκου, κι εγλύτωσε το καράβι του απ' τα δόντια του θεριού. Μα την τελευταία στιγμή, εκεί που νικούσαν οι δικοί μας, και το μπουλούκι το ρωμαίικο εφώναζε βρίζοντας την πίστη των Τούρκων, ένα βόλι του ήρθε του Νικοτσάρα, κι εχώθηκε στην κοιλιά του, και τον ελάβωσε βαθιά. Μα το παλληκάρι το καλό, είναι παλληκάρι και στο θάνατό του. "Μ' έφαγαν τα σκυλιά", είπε μια, και σφίγγοντας τα δόντια, βαστώντας με το χέρι τα σωθικά του, που εχυνόντανε απ' την κοιλιά, βαστώντας με τα δόντια την ψυχή του, που του έφευγε απ' το στόμα, επρόφτασε κι είπε: "Συντρόφια! πιάστε με και καθίστε με απάνω εκεί στα σκοινιά, κι ακουμπήστε με απάνω στο κατάρτι... για να μην το καταλάβουν τα σκυλιά πως με σκότωσαν και πάρουν θάρρος... για να μην το μάθουν κι οι δικοί μας και δειλιάσουνε". Καθώς τους είπε, το κάμανε, και τον ακούμπησαν μισαποθαμένον στο κατάρτι... κι οι Τούρκοι βλέποντας απ' αντίκρου, ετρόμαζαν κι ελέγανε: "Τσάρας ρειζ! Τσάρας ρειζ!" Ο καπετάνιος ο Τσάρας! Ο καπετάνιος ο Τσάρας! Κι οι δικοί μας, απ' τ' άλλα τα καράβια, δεν το πήραν μυρουδιά κι εστάθησαν ανδρειωμένοι, κι έδιωξαν την τούρκικη αρμάδα. Κι όταν η αρμάδα έγινε άφαντη, τότε το έμαθαν, κι εγύρισαν πίσου στο νησί μας, για να θάψουν

το Νικοτσάρα, που πέθανε κρατώντας με τα χέρια τ' άντερά του για να μη χυθούν, με τα δόντια την ψυχή του για να μη φύγει. Κι ήρθαν και τον έθαψαν, κάτου στο Λεχούνι κοντά στην άμμο, στο γιαλό, και τότες του βγάλανε και τραγούδι:

*...Κι εκείνος που φοβέριζε και όλοι τον ετρέμαν,
επήγαν και τον θάψανε στου Λεχουνιού το ρέμα.»*

Τοιαυτά τινά, αλλά με πολλές τροπές φωνηέντων και συγκοπές συλλαβών διηγήθη, ως είχεν εξ ακοής, ο μπαρμπα-Γιώργης τ' Παναγιώτ' και μετά βαθέος στεναγμού κατέστρεψε τον λόγον. Και οι αιπόλοι τον ήκουον μετά θαυμασμού, και ο παπ' Αγγελής, ακούων μετά συντόνου προσοχής, ησθάνθη δάκρυ υγραίνον την παρειάν του.

* * *

Αλλ' ο Γιάννης ο Κούτρης, ως διά να παρηγορήσει τον μπαρμπα-Γιώργην, καθ' ου δεν εμνησικάκει πλέον, διότι του επήρε τα πρωτεία, ηγέρθη και λύσας το ονάριόν του, το οποίον έβοσκεν ησύχως εις το λιβάδιον, ήρχισε να κάμνει κάτι παιγνίδια ιδικά του. Συγχρόνως δε ο υιός του ο Θεωδωρής, δεκαπεντούτης, ως διά να συνοδεύσει με μουσικήν τους αγώνας του πατρός του, έλαβε το σουραύλι του, και ήρχισε να συρίζει απλούν και μονότονον ήχον. Εν τω μεταξύ ο Γιάννης ο Κούτρης είχεν αναβεί επί του όνου υποβαλών σάγισμα αντί σέλλας και βαίνων αργά, δήθεν μετά σοβαρότητος, επέβαλλεν εις το ζών να κάμνει κάτι βηματισμούς, κατά μίμησιν και παρωδιάν των πολεμικών ίππων. Και ο Γιάννης ο Κούτρης πότε ίστατο γονατιστός επί του σαγίσματος, πότε υπτιάζετο επί της ράχεως του ζώου, πότε εκρατείτο εκ της χαίτης με τον ένα πόδα επάνω, με τον άλλον κάτω εις την γην, πότε έχανετο υπό την

κοιλίαν του ζώου, πότε έπιπτε από κεφαλής μέχρι γονάτων μεταξύ των τεσσάρων ποδών του όνου, κι ενώ έλεγες ότι τώρα έπεσε, και ότι ο όνος θα τον πατήσει, αίφνης, εν ριπή οφθαλμού, ευρίσκετο πάλιν επί της ράχεως του ζώου. Τοιούτους τινάς μιμικούς αγώνας ήξευρε να εκτελεί ο Γιάννης ο Κούτρης. Τίποτε περισσότερο δεν εχρειάζετο διά να καγχάζει επί πολλήν ώραν εν ευθυμία η ομήγυρις όλη.

* * *

Τέλος ο Γιάννης ο Κούτρης αφήκε τον όνον του ήσυχον, και ο μαρμπα-Γιώργης τ' Παναγιώτ', ως διά να ευχαριστήσσει τον μιμικόν, εξέφερε προς αυτόν ιδίως αποτεινόμενος, προς επισφράγισιν του συμποσίου, την τελευταίαν της ημέρας πρόποσίν του, ήτις ήχησεν υπόκωφος, ως να εξήλθεν από τον πάτον της φλάσκας, <ήτις ήρχισε> πλέον να κλώζει και να φυσά.

- Κι τ' χρόν' μι του καλό να σας βρω!

Ο Γιάννης ο Κούτρης απήντησε:

- Καλώς να 'ρθεις, μαρμπα-Γιώργη μ'!